

Ροϊδισμός

Τοῦ κ. Γ. Βαλέτα

Πολλές φορές θὰ συναντήσουμε στὰ παλαιότερα κείμενα τὸν περίεργο αὐτὸν ὄρο, ποὺ θέλει νὰ ἐκφράσῃ ὅ,τι σχετίζεται μὲ τὸ πνευματικὸ φαινόμενον τοῦ Ροϊδῆ καὶ τὴν ἀπήχρησιν ἢ ἐπίδρασίν του. Ὁ ὄρος πρωτοφαίνεται γύρω στὰ 1895, ὅμως χρησιμοποιοῖται μὲ διαφορετικὸ περιεχόμενον ἀνάλογον μὲ τὶς ἀντιλήψεις καὶ πεποιθήσεις. Ὁ Παπαδιαμάντης τὸν χρησιμοποιοῦσε μὲ τὴν σημασίαν τοῦ θετικισμοῦ, τοῦ ὕλισμοῦ, τοῦ ἀθεϊσμοῦ. Ὁ Μητσάκης ἐβλεπε στὸ ροϊδισμό τὴ ξηνομανίαν, τὴν ἀπουσία ἐθνικοῦ ρυθμοῦ, ἐθνικῆς πνοῆς καὶ ἀφετηρίας. Ὁ Καμπύσης ἐδίδε στὸν ὄρον αἰσθητικὸ περιεχόμενον. Ἐννοοῦσε τὴν τάσιν τοῦ προσποιητοῦ διανοητισμοῦ, τὴν ἐλλείψιν αὐθορμητισμοῦ, τὸ τεχνικὸ καὶ τὸ κατασκευασμένον, τὸ ψεύτικον, τὸ ἀντικαλλιτεχνικόν. Καὶ τέλος ὁ Μπόσμ, ὁ ἀνησυχώτερος τῶν μεταψυχαρικῶν, χτυποῦσε στὸ πρόσωπον τοῦ ροϊδισμοῦ ὅ,τι γενικά δὲν συμβιδάσεται μὲ τὶς αἰσθητικὰ καὶ γλωσσικὰ του ἀντιλήψεις. Τὸ γεγονός εἶπε ὅτι ἤθελε ἐποχὴν, ποὺ ὀπρδοδευτικὸς συγγραφεὺς πάλιν καὶ παραμεριστῆκε ἀπὸ τὸν πρωτοπόρον. Αὐτὴ εἶνε ἡ μοῖρα καὶ μαζὶ ἡ καταδικὴ τῶν νεωτεριστῶν, νὰ χάνουν μὲ τὴν ἐξέλιξιν τοὺς νεωτερισμοὺς τους καὶ νὰ μένουν μ' ἀδειανὰ χέρια μέσα στὴν ἀδιαφορίαν τοῦ κόσμου. Οὐτε τὰ πνεύμα, οὔτε οἱ ἐξυπνάδες, οὔτε ἡ σοφία, οὔτε οἱ θετικὲς ἐπιστήμες, οὔτε ἡ γλώσσα, οὔτε τὸ ὄφρος, ὡ τὸ ὄφρος ἐκεῖνον ποὺ σκλάβανε ἄλλοτε, οὔτε οἱ ἰδέες του οἱ κριτικαὶ κτλ αἰσθητικὲς εἶχαν πιά πέρας. Ἀκούοιζαν ἀλλὰ δὲν ἐνθουσιάζονε. Διαβαζόνταν ἀλλὰ χωρὶς βαθύτησιν ἀπήχρησιν. Μὲ τὰ «Ἐἰδωλα» (1893) ἐκλείσσε τὴν πνευματικὴν του ζωὴν. Εἶπε τὴν τελευταίαν λέξιν του, ποὺ ἄλλωστε τὴν εἶχαν πεῖ ἄλλοι δημιουργικώτεροι καὶ τολμηροῦτεροι τοῦ πρώτου. Στὴ βαθύτερῃ του κατανόησιν ὁ Ροϊδὴς στομάτησε μόλις ξεκίνησε. Στὸ θῆμα τοῦ Παρνασσοῦ (1877) ἐγίνε συγχρόνως ἡ ἀνατολὴ καὶ ἡ δύσις τοῦ ἀστρου του. Στὴ δεκαε-

τία ποὺ ἀκολουθεῖ ἡ ἀκτινοβολία του συνοδεύει τὰ πρώτα θήματα τῆς Νέας Σχολῆς, ἀλλὰ τὸ ἀστρὸν του εἶνε πίσω, δὲν προπροεῖται καθοδηγητικά. Καὶ τὸ τραγικώτερον! Δὲν μπορεῖ κἄν νὰ παρακολουθήσῃ μὲ κριτικὴ κατανόησιν τὸ δημιουργικὸν ἔξοπασμα τῆς πολυπλευρῆς ἐκείνης ἐποχῆς. Ἀπογεῖνεται, ἀδιαφορεῖ, σιωπᾷ, ἀποτραβιέται, ὅλα τὰ βλέπει ἀπὸ τὴ σκοπιά τῆς ὑψηλῆς περιωπῆς τοῦ ἐξευρωπαϊσμένου ἀνθρώπου, ποὺ ἀναπαύεται στὶς δάφνες του καὶ δὲν πιστεύει, ὡ ναὶ δὲν ἐπίστευε ὁ Ροϊδὴς ὅτι ἦταν δυνατόν στὸν τόπον αὐτὸ νὰ δημιουργηθῇ κατὰ ἀξίολογον. Μὲ τὴν φῶρα τοῦ παλιοῦ νεωτεριστοῦ φωνάζει γιὰ τὰ δίκαια τῆς δημοτικῆς, τὼνάει τὴν ἀναμορφωτικὴν προσπάθειαν τῶν ψυχαρικῶν, ἢ λογοτεχνικῆν τους ὅμως θημιουργοὺς τὸν ἀφήνει ἀσυγκίνητον, ἐνῶν ἦταν ἕνας ὀλόκληρος κόσμος, μιὰ ἀναγέννησις, ποὺ ὁ Ροϊδὴς δὲν μπορούσε νὰ τὴν ἐκτιμῆσῃ, νὰ τὴν ζῆσῃ, νὰ τὴν πλαστοποιοῦσιν μέσα του καὶ νὰ τὴν ἀξιολογήσῃ κριτικά. Ἀπλῶστα γιατί δὲν ἦταν κριτικός! Ἦταν γὰρ πολυκάτεχος, ἕως σοφός, μὲ ἐξευγενισμένα γούστα, μὲ αἰσθητικὴν ἰδιοτροπίαν. Κι' ἀκριβῶς τὸ ὄφρος του, ποὺ τὸ νοστιμεύονταν καὶ τὸ νοστιμιεῖντοῦν ἀκόμα καὶ σήμερον οἱ μορφωμένοι μας, εἶνε ἐκεῖνον ποὺ «τὸν δειχνει ὀλότελα ἔξενον πρὸς τὴ γύρω του ζωὴ», ὅπως εἶπε ἄλλοτε ὁ Ἀποστολάκης. Στὰ πρώτα χρόνια οἱ νεωτερισμοὶ του, μᾶλλον οἱ ἀκροβατισμοὶ του, δημιούργησαν κάποια κίνησις, τάρραξαν τὰ στεκώμενα νερά, ὑπνῆσαν τὰ ναρκωμένα μυαλά. Πέρα ἀπὸ τὸ φαινόμενον ἐκεῖνον ὁ Ροϊδὴς δὲν ἔκανε οὔτε θῆμα. Τὸ πολὺ-πολὺ μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὁ θεωρητικὸς καὶ κριτικὸς τῆς μεταβατικῆς εἰκοσετίας, ποὺ χωρίζε τὸ Σολωμὸν (1857) ἀπὸ τὸν Ψυχάρην, ποὺ μᾶς ἔδωσε τὸν Πολυλά, τὸν Τυπάλδον, τὸν Τερτσέτη καὶ τὸσους ἄλλους σολωμικούς. Ὅμως μόνον τὸ Βαλαωρίτην εἶδε καὶ μόνον ἀπὸ τὴν ποίησίν του συγκινήθηκε ὁ Ροϊδὴς.

Κι' αὐτὸ πάλιν δὲν μπορεῖ νὰ παραστήσῃ τὸ ἐνεργητικὸν του, οὔτε ὡς αἰσθητικόν, οὔτε ὡς κριτικόν, γιατί ὁ Βαλαωρίτης ἀντιπροσωπεύει τὴν ἐποχὴν του, ἐνῶ ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἡ ἐπίδρασίς του βάσταξε δυστυχῶς ὡς τίς μέρες μας. Τὸν ἐλληνικὸν νοτουραλισμὸν δὲν τὸν ἐνίωσε, τὸν ἀνέχτηκε μὲ ἀσφορία καὶ στὸ τέλος δὲν βάσταξε ἀπὸ τὴν ἀφῆα καὶ τὸν χτύπησε. Ἡ νέα γενεὰ τοῦ 1895 εἶδε στὸ πρόσωπόν του ἕναν ἀντιδραστικόν ἕνα ξεπερασμένον, γι' αὐτὸ καὶ τὸν χτύπησε, τὸν εἰρωνεύτηκε, τὸν περιφρόνησε, τὸν εἶδε μέσα ἀπὸ τὸ δικὸν τῆς ἰδαικὸν πολὺ μικρὸν, πολὺ ἐξθυσμασμένον. Καὶ δημιούργησε τὸν ὄρο: ροϊδισμός, γιὰ νὰ φανερώσῃ τὴν στάσιν καὶ τὴν ἀντίδρασίν τῆς. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ μιὰ κίνησις ἢ τάσις παίρνει ὄνομα κ' ὀρολογία περὶ τὴν ἰστορίαν, γίνετα παρελθόν, μετασπίζεται, χάνει τὸ δημιουργικὸν τῆς ρόλον. Ὁ ροϊδισμὸς ἀντιπροσωπεύει τὴν νοτροπία τῆς μεταβατικῆς ἐκείνης ἐποχῆς, ποὺ πῆρε ἡ νεοελληνικὴ κοινονία ὡς ποὺ νὰ διαμορφωθῇ στὶς καθαρὰ δίκας τῆς βάσεις. Ὅταν διαμορφώθηκε καὶ πῆρε αὐτοσυνείδησις, πάτησε σὲ ἐθνικὸν ἔδαφος, ἄφησε τὶς ἀναζητήσεις καὶ τοὺς νεωτερισμοὺς, κι' ὁ ροϊδισμὸς δὲν τὴν συγκινούσε πιά, γιατί τὸ περιεχόμενον ποὺ ἦταν ἀρνητικόν, προπαρασκευαστικόν. Τὴ μεταλλαγὴ αὐτὴ, ποὺ εἶνε μεγάλο γεγονός στὴν νεώτερη ἰστορία μας, ἐκφράζει στὸ λογοτεχνικὸν τομέα ὁ νατουραλισμὸς, ἡ ἀδυναμία πρὸς τὸ ντόπιον καὶ τὸ «ἰθαγενές», ποὺ ἡ καθαρώτερον μορφή του ζοῦσε στὰ χωριά, στὴ φύσιν, στὸ ἐλληνικὸν ὑπαίθρο—ἦθη, ἔθιμα, τραγούδια, γλώσσα, ζωὴ. Ὁ Ροϊδὴς δὲν μπορούσε νὰ περάσῃ ἀντίπερα. Σταθῆκε στὴν ὄχθιν τῆς δικῆς του θεατῆς μὲ γυαλιὰ καὶ τὸ χαμόγελο τοῦ ξευφερτοῦ, ποὺ τὸν προξενούσε ἀφῆα ἢ γκλίτσινα τοῦ Κρυστάλλου καὶ ἡ φουσανέλλα τοῦ Καρκαβίτσικαὶ ἡ ἀγίαστοῦρα τοῦ Παπαδιαμάντη. Δεῖν μπόρεσε νὰ δῇ τί προμηνούσε μὲς ἀπὸ τὰ σπάργαντά της κίολα ἢ ἠθογραφικὴν κίνησιν. Τὸ ρεῦμα ὅμως τῶν τοπικιστῶν ἦταν πολὺ δυνατό. Κι' ὁ Ροϊδὴς δὲν τόλμησε νὰ τὸ ἀντικρίσῃ. Τὸν ἀντίκρυσαν ὅμως ἐκεῖνον πολεμικὰ οἱ νέοι λογοτέχνες, ἄλλος γιὰ νὰ χτυπήσῃ τὴν ξηνομανίαν του κι' ἄλλος γιὰ νὰ εἰρωνεύσῃ τὸ ἀρχημιστικὸν ὄφρος του, ὅλοι μὲ τὸ σκοπὸν νὰ κόψουν κάθε ἴχνος ἐπίδρασιν κι'

ἐπιβίωσίν του. Τὸν ἀντιμετώπισε στὸ θρησκευτικὸν τομέα μὲ τὴν ὀργάουσα ἀγωνιστικὴν του φύσιν κι' ὁ Παπαδιαμάντης. Σὲ μιὰ συνέντευξίν του βροντολόγησε ὅτι «ὁ Ροϊδὴς ἀνήκει στὸ παρελθόν!» Θεομᾶσια! Τὰ εἶπε ὀλαμὲ τρεῖς λέξεις! Χτυπώντας τοὺς θεολόγους τῆς μόδας (ποὺ εἶνε καθὼς «οἱ φωτογράφοι τῆς μόδας ἢ οἱ φανατικοὶ ράπται τῆς μόδας») προσέθετε: «Ἀλλὰ πολὺ ὀλιγώτερον ἀνθρωπάρεσκος, παρ' ὀλίγον θὰ ἐλέγομαι πολὺ θεολογικώτερος εἶνε ὁ κ. Ροϊδὴς, ὅστις, καίτοι πολέμιος τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐνόησε τοῦλάχιστον ἐν πράγμα, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς εἶνε κατὰ βάθος ἀσκητικὸς, ὅλος πνευματικὸς καὶ ἀρνητικὸς». Αὐτὰ εἶνε βέλῃ ἀσήμαντα ἐναντία στὸ Ροϊδισμό, τὸ ἔργο ὅμως, ὅλο τὸ ἔργο τοῦ νοσταλγοῦ ἀντιπροσωπεύει στὸ βάθος τὸν ἀδιάκοπον, τὸν φανατικὸν ἀγῶνα γιὰ τὸ ξαναγυρισμὸν πρὸς τὸ σολωμικὸ «φ τ ω χ ὀ κ α λ ὕ β ι ε». ποὺ ὁ ροϊδισμὸς τὸ περιφρόνησε, ὅπως παρενώρισε καὶ τὸ Σολωμὸν. Ἄν ὁ Ροϊδὴς ὅ,τι ἔκανε γιὰ τὸ Βαλαωρίτην τὸ ἔκανε γιὰ τὸ Σολωμὸν ἢ αἰσθητικὴν μας ὀργάνωσιν θὰ ἦταν ἕκατό χρόνια μπροστὰ καὶ θὰ εἶχαμε ἕναν ἄλλον, πολὺ διαφορετικὸν Παλαμά. Οἱ νέοι γύρω στὸν Ψυχάρην ἀρνήθησαν τὸ Ροϊδὴν ἀλλὰ δὲν κατάφεραν νὰ τὸν ἀποτάξουν. Τὸν ἀκόλουθησαν ἀπὸ ἄλλους δρόμους. Ἐκεῖνος ὁ Καμπύσης ὅσο κι' ἂν χτύπησε τὶς ἐπιβιώσεις τοῦ ροϊδισμοῦ ἔμεινε μέσα στὸ ψυχικὸν κλίμα του. Θεατῆς καὶ μεταπράτης τῶν ἔξενων. Κοντὰ τὸν πόσον ἄλλοι ἀνεμεμῆστοι νέοι. Τὶ συνέπειες τὶς πληρώνει ἡ πνευματικὴ μας ζωὴ μέχρι σήμερα! Μόνον ὁ Παπαδιαμάντης ξεχώρισε. Αὐτὸν ἡ πίστις του τὸν κράτησε ἀγρυπνον φύλακα τοῦ «φωχοῦ κολυθιοῦ» τοῦ τόπου του. Αὐτὸς μόνον ἀγωνίσθηκε γιὰ ξερζιώσῃ τὸν ροϊδισμό. Οἱ ἄλλοι τὸν εἶχαν μέσα στὶς φλέβες τους καὶ ἡ ἐποχὴ τους ἦταν ὄλο ἀναζητήσιες καὶ προσαρμογὰς καὶ δὲν ἐννοοῦσε τὴν αὐτοσυγκέντρωσιν. Πῶς λοιπὸν νὰ μὴ ἀναγνωρίσουμε στὸν Παπαδιαμάντη τὸν ἀγωνιστὴ τὸν οἰκοδόμον ἐθνικῶν ρυθμῶν, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ κ. Μπαλάνος καὶ μαζὶ του κι' ὁ κ. Παναγιωτόπουλος:

Γ. ΒΑΛΕΤΑΣ